

■ Vaqif Yusifli

Şəhid insan
Şəhid şəhər
Şəhidlər qəbiristanlığı
Şəhid ruhlar

Bu sözlərin, ifadələrin doğruduğu kədərli ovqat bizə yaxşı tanışdır. Son iyirmi doqquz ildə belə çox işlənən sözlər, ifadələr təsəvvürə gətirmək çətindir. "Şəhid ailəsi", "şəhid anası", "şəhid atası", "şəhid məzarı" - yurdun hər guşəsindən bəzən hiçqırıqla, bəzən də qürurla söylənilən bu sözlər indi bizim hər birimizin dilində səslənir. Şəhidlərin adına küçələr, məktəblər var. Şəhid ailələrinə hörmətsizliyi heç kəs bağışlamır. Azərbaycanda şəhidlik hörmət və ehtiramın ən ali məqamı səviyyəsinə ucalıb.

Azərbaycan ədəbiyyatında şəhidlik mövzusunun tarixi çox qədim əsrlərə gedib çıxır. Ancaq bu mövzunu ədəbiyyatda ilk dəfə abidə səviyyəsinə qaldıran və şəhidliyi bədii-metaforik rəmzə çevirən dahi Məhəmməd Füzuli olubdur. "Hədi-qətüs-süeda" əsərində o, əski çağlardan çox yayılan Kərbəla vəqiesini qələmə almış, bu dini hadisəni təkcə din yolunda gedən mübarizə kimi yox, insanın mənəvi və cismani köləliyə qarşı üsyani, məslək və etiqad uğrunda mübarizəsi kimi təsvir etmişdir. Ümumiyyətlə, türk dünyasında, müsəlman aləmində şəhidlik missiyası dini-ideoloji kontekstdən sıyrılmısa da, sonralar Vətən, xalq və millət uğrunda gedən savaşlar, istiqlal mübarizələri ilə sıx bağlı olmuşdur. Xüsusilə, qardaş türk ədəbiyyatında Nihal Atsız, Mehmet Akif, Yəhya Kamal kimi şairlər şəhidlikdən qəhrəmanlığa ucalan yolu və zirvəni doğru müəyyənləşdiriblər. Yəni onların poetik tərənnümündə şəhidlik anlayışı qəhrəmanlıq kimi dərk olunur.

Qəhrəmanlıq nə yalnız bir yüksəliş deməkdir. Nə də yıldızlar kibi parlayıb sönməkdir. Sızlarsa da könüllər Şəhidlərin yasından, Qoşar adım getməli onların arxasından. Qəhrəmanlıq-ıçərək acı ölüm tasından, irəliyə atılmaq və sonra dönməkdir!

(Nihal Atsız)

Azərbaycanın müstəqilliyi təkcə 80-90-cı illərin hadisəsi olmayıb, kökü milli şüurumuzun və azadlıq düşüncələrimizin dərin qatlarına gedib çıxır. Odur ki, poeziyada müstəqilliyimizə qədər gələn arzuların real ifadəsi kimi bir sıra obrazlar diqqəti cəlb edir

1990-cı ilin 20 Yanvar günü də yaddaşımızda dərin iz buraxan belə səhifələrdən biridir. İyirmi doqquz il keçir o qanlı faciədən. Hər il 20 Yanvar günü Bakıda, Azərbaycanın digər şəhərlərində insanlar axın-axın Şəhidlər Xiyabanı adlanan, günahsız insanların dəfn olunduqları məzarlıqlara baş çəkirlər.

Vətən övladları məhz azadlıq, istiqlal duyğusu ilə küçələrə, meydanlara axışdılar, xeyli canlı qüvvə, sursat və zirehli texnika ilə silahlanmış rus ordusu ilə üz bəzə qaldılar. Vaxtilə şənində mahnılar qoşulan Qızıl Ordu Bakını qan dənizinə döndərdi, Neftçalada, Lənkəranda, Cəlilabadda eyni faciələr törətdi. Xalq şairi Qabilin "Mərsiyə" şeiri də həmin günlərdə yarandı:

*Tutulub vahimədən nitq bu gün, dil bu səhər,
Bəzəyib Abşeronu qanlı qərənfil bu səhər.
Bakı fəryad eləyir, gözədən axır sel bu səhər,
Gəmilər nalə çəkir, arşə çıxır ZİL bu səhər.
Gecəni atəş ilə qırsızı qan eylədilər,
Xalqımı, millətimi gülləbaran eylədilər.*

1990-cı il Azərbaycan poeziyasının ən hüznüli ili idi. Çünki xaincəsinə vurulan zərbələr hamını sarıtmışdı, yara hələ isti idi. Hələ göylərimizdən, analarımızın, bacılarımızın qara yaylıqlarından, şəhərimizin üzərindən matəm buludları çəkilməmişdi. Bu matəm buludları, bu göz yaşları şeirimizdə də kədərli bir ovqat yaratmışdı. "Bakının yuxusu dağılmışdı küçələrə, Od ələ-nirdi işıq gələn pəncərələrə Göydən ölüm yağdırdı yerə. O ayılı gecədə Ah-vaylı gecədə için-için ağlayırdı Bakı" (Nüsrət Kəsəmənli), "Dağlar da, daşlar da ağlayır dil-dil, Bu dərdi çəkməklə qurtaran deyil" (Ofelya Babayeva), "Əl-ələ tutdular şəhid oğullar, Güllələr töküldü yolları üstə. Dayanıb tankların

zə, Larisa, Sürəyya Lətif qızı, Baba müəllim, Aleksandr Marxevka və s.) poetik oçerklər poemanın epik vüsətini artırır.

**Qatil gülləsinə qurban gedirkən,
Gözünü sabaha dikdi şəhidlər.
Üçrəngli bayrağı öz qanlarıyla
Vətən göylərinə çəkdi şəhidlər.**

**Zalım öyünməsin zülümləriylə,
Minbir böhtanıyla, minbir şəriylə.
Həqiqət uğrunda ölümləriylə,
Ölümü kamına çəkdi şəhidlər.**

**İnsan insan olur öz hünəriylə,
Millət millət olur xeyri, şəriylə.
Torpgün bağına cəsədləriylə,
Azadlıq tumunu əkdik şəhidlər.**

Şəhidlik... Qəhrəmanlıq...

*Öz Qızıl Ordumuzun Yurdumuza qəsdinə bax,
Üstümə tank yeridən fitnəkarın şəstinə bax,
Gözü qanımla xumar düşməninin məstinə bax,
Qara bayraqların cərgəsinə, dəstinə bax,
Gecəni atəş ilə qırsızı qan eylədilər,
Xalqımı-millətimi gülləbaran eylədilər.*

*Öldü gənc, öldü uşaq, öldü gəlin qızlarımız,
Ölmədi, şanlı şəhid oldu neçə yüzlərimiz.
Bu saat Kərbələ düzləridir düzlərimiz;
Necə qan ağlamasın üzlərimiz, gözələrimiz?!
Gecəni atəş ilə qırsızı qan eylədilər,
Xalqımı, millətimi gülləbaran eylədilər!*

Həmin gün çoxlarının yadındadır. Boğazımızda tıxanan qəhərlər, içimizi doğrayan kin və qəzəbdə axına qoşulub Şəhidlər Xiyabanına doğru yol alırdıq. Fikirleşirdik ki, əsrlər boyu "Avropanın jandarmı" rolunu oynayan Rus imperiyası öz rüsvayçı "Parçala və hökm sür!" siyasətində ən müdhiş rolunu oynadı. Axı, biz nə istəyirik? - istəyirik ki, Azərbaycan müstəqil olsun, bizim də üçrəngli bayrağımız BMT-də dalgalansın, maddi sərvətlərimizin yiyəsi özümüz olaq, yeni bir Azərbaycan yaradaq. Buna görə bütöv bir xalqı işğala məruz qoymaq, onun azadlıq yanğını söndürmək olardı-mı? Həmin gün bütün Bakı qırmızı qərənfillərə qərç olmuşdu. Çox keçməz, Azərbaycan poeziyasında və xalqın yaddaşında QƏRƏNFİL obrazı 20 YANVAR obrazı ilə qoşalaşacaqdı. Kim bilir, o zərif çiçəklər bəlkə də bizdən çox şəhid məzarları üzərində göz yaşları axıdacaqdı

**Qərənfil-şəhid qanı,
Ağla, qərənfil, ağla!
Ağla, inlət meydanı,
Ağla, qərənfil, ağla!**

**Cavanlara qıydılar,
Tanklar altında qoydular -
Qanın içib doydular,
Ağla, qərənfil, ağla!**

önündə onlar, Ölümü aldılar qolları üstə" (Aslan Kəmərlı), "Göylər qara bağlayır, Bu torpağın ahına. Şeirimiz yas saxlayır, Şəhidlərin ruhuna" (Nisə Bəyim), "Yarımcıq yazılmış şeirlər öldü, Səhəri Şəhidlər xiyabanında ağlaya-ağlaya basdırdı millət Özünün ən gözəl şeirlərini" (Aydın Uluxanlı), "Bələyine qan bələndi Bakının, Əynimizə qan köynəyi biçmişik Aman allah, bu nə dərddir, düşmüşük?!" (Qaçay Köçəri), "Dönüb milyon-milyon al qərənfilə, Vətən torpağında bitdi şəhidlər" (Nəsir Əhmədli) və s.

Böyük şairimiz Bəxtiyar Vahabzadənin "Şəhidlər" poeması 20 Yanvar mövzusunda yazılan əsərlərin ən kamili və bədii-sənətkarlıq baxımından ən mükəmməlidir.

Müəllif bu poemada "Gülüstən" poeməsindəki vətənpərvərlik ideyasını daha parlaq şəkildə davam etdirir, bu faciənin yaranması səbəblərini təhlil edir, faciənin günahkarlarını ittiham edir. Poema lirik səpgidə başlasa da, tezliklə epik xətt də ona qoşulur. Ayrı-ayrı şəhidlər haqqında da (İlham-Fəri-

iyirmi doqquz il nə tez gəlib keçdi. Elə bil dünən idi Bakının üzərini qara buludlar alan gün. Zəhmli tankların sürətlə şığıyaraq küçələri, meydanları, insanları şumladığı gün. Dünən idi elə bil Bakının qırmızı qərənfillərə qərç olduğu gün, Şəhidlər Xiyabanına gedən insan axını.

**Biz bunları unutmamışıq
Çünki:**

**Sınar dağların beli, bu qədər
ah götürməz,
Adi insan olan kəs belə günah
götürməz,**

**Yerdə bəndə götürsə,
göydə Allah götürməz,
Qəm yemə dəli könlüm,
nahaq qan yerdə qalmaz.
(Z.Yaqub)**

20 Yanvardan sonra xalqımız çox-çox müsibətlərlə üzleşdi. Ancaq 20 Yanvara biz təkcə qara gün kimi boylanmamalıyıq, bu gün Azadlığa, Müstəqilliyə doğru gedən yolun təməlini qoydu. Ən başlıcası isə, xalqın özünü dərk etməsinə, öz düşməninə tanınmasına stimül oldu.

Bələcə 20 Yanvar - qanlı şənbe bizimlə yol gedir. Ruhumuzda, mənəvi dünyamızda, şeirimizdə... Düşmənimizi tanımaq, özümüzü dərk etmək, müstəqilliyimizi qorumaq üçün. Şəhidliyimizi Qəhrəmanlıq kimi anlamaq üçün

**Zillət ilə ləzzəti olmaz həyatın,
dustilər,
Nəgdi-can sərf eyləyib dünyadan
kam almaq gerek.
Əcz ilə dönmək ədudən səhildir,
himmət tutub,
Ya şəhid olmaq gerek, ya intiqam
almaq gerek!
(M.Füzuli)**